

Om udvikling af gode faglige læsevaner

- Giv eleverne førerkasketten på!

PIRLS, 2011

Elisabeth Arnbak
Center for Grundskoleforskning
Danmarks Pædagogiske Universitetsskole

Dagens program

1. Faglig læsning – i brændpunktet mellem skolens læseundervisning og fagundervisning
2. Faglig læsning – Nødvendige læserforudsætninger
3. Hvad skal undervisning i faglig læsning styrke?
4. Læreren – tovholder i elevernes faglige læsning
5. Giv eleven førerkasketten på – udvikling af gode faglige læsevaner

'Læsning ud af min butik' duer ikke!

1. Funktionel læsefærdighed: en nødvendig samfundsmæssig ressource i et moderne informationssamfund!
  - 'At lære at lære' og 'livslang læring'
2. Skriftsproget som redskab i elevernes videnstilegnelse
  - Effektivt og billigt!
  - Læsning muliggør kontekstuafhængig læring
3. Selvreguleret læring forudsætter en bevidst målrettet tilgang til læseopgaver
  - Elevernes egne valg og interesser i fokus
  - 'Ansvar for egen læring'
4. Faglæreren er ansvarlig for elevernes faglige indsigt og viden
  - Fagtekster som kilde til viden om fagets centrale problemstillinger, metoder og redskaber

Faglig læsning – i brændpunktet mellem fagundervisning og læseundervisning

En definition af faglig læsning

Faglig læsning er **tilegnelse** af **viden** gennem **læsning** af tekst

- **Tilegnelse** (læreprocesser)
- **Viden** (hukommelsesprocesser)
- **Læsning** (læsefærdigheder og kognitive strategier)

Faglig læsning handler i langt højere grad om læreprocesser (etablering af faglig viden og indsigt) end om læsning.

Effektive læsefærdigheder er en absolut forudsætning for, at eleven selvstændigt kan læse sig til viden.

Faglig læsning: fokus på læserforudsætninger

At læse er at genskabe betydningsindholdet af en tekst på basis af en **identifikation af de enkelte ord i teksten** og en **aktivering af læserens viden** om tekstens emne (Elbro, 2001).

1. Faglig læsning forudsætter gode ordlæsefærdigheder

- Begynderlæsere og elever med ordlæsevanskeligheder (fx ordblindhed)

2. Faglig læsning stiller krav til elevens sprogforståelse (især det faglige ordkendskab)

- To-sprogede elever og elever med svag sprogforståelse

(Perfetti, 2005; Bråten, 2008; Elbro, 2008)

Læsesvage elevers forudsætninger for læring

Elever med utilstrækkelige læsefærdigheder skal kompenseres, hvis de skal kunne læse sig til ny viden i fagene.

Kompensationsmuligheder

- Faglærerens forberedelse af elevernes læsning
  - ✓ Fagords- og begrebsforklaringer
  - ✓ Udpegning af fagtekstens formål og struktur
  - ✓ Fastsættelse af læseformål
- Adgang til tekstens informationer uden at eleven selv skal læse
  - ✓ IT-kompensation
  - ✓ Film, videoer, bandede tekster
  - ✓ Hands-on oplevelser
- Adgang til indholdsmæssigt og/eller sprogligt enklere tekster
  - ✓ Fagbøger til andre målgrupper
  - ✓ Læsebearbejdede versioner

Fokus på elevernes faglige forudsætningsniveau

God forståelse af fagtekster og effektiv læring forudsætter, at læserens faglige viden matcher forfatterens forventninger til sin målgruppe

Sammenhængen mellem fagligt ordkendskab og læseerfaring

Mange fagord og begreber bruges ikke i hverdagen, og vi lærer deres betydning gennem den sammenhæng, de benyttes i (konteksten).

Fagligt ordkendskab: biologi

... din krop

Brændstof
Energi
Proteiner
Sukkerstoffer
Fedtstoffer
Vitaminer
Mineraler
ilt

Hvordan klarer kroppen at løbe, springe og kaste?

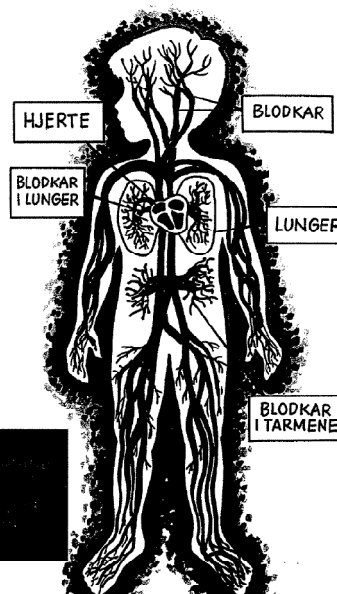
For at musklerne og resten af kroppen kan fungere, er der brug for energi.

Kroppen behøver brændstof for at fremstille energi. Dette brændstof får kroppen gennem den mad, du spiser. Maden indeholder proteiner, sukkerstoffer, fedtstoffer, vitaminer og mineraler.

Når du trækker vejret, får du ilt ned i lungerne, som flytter ilt over i blodet. Når blodet løber ud i dine muskler, tager det ilt med.

Iltten møder så det brændstof, som du har fået med din mad. Når ilt og brændstof møder hinanden, dannes der energi.

Det skal dine muskler bruge, når de skal arbejde.

Betyder samme ord det samme i forskellige fag: 'Bestem'

Matematik

Øvelse 304: Koldt vand i et termokrus opvarmes med en dypkoger. Vandets temperatur y ($^{\circ}\text{C}$) efter opvarmning i tiden x (minutter) kan beskrives ved modellen $y = 10 + 9x$.

- Angiv modellens variable.
- Angiv modellens parametre, og forklar deres betydning.
- Overvej modellens gyldighedsområde.
- Bestem $\frac{dy}{dx}$, og angiv betydningen af denne differentialkvotient.

Historie

Kristendommen møder Islam

Hvad er bestemmende – en kultur eller en religion? Er det religionen i et område, der på afgørende vis bestemmer folks måde at leve på eller er det omvendt sådan, at religionen tilpasser sig den herskende kultur med henblik på at slå igennem i området? Spørgsmålet kan naturligvis ikke besvares definitivt, men må stilles, når man står overfor pludselige religionsskift, som det, der fandt sted i det område vi i dag kalder "Mellemøsten" i 600-tallet.

Centrale komponenter i faglige læsefærdigheder

Hvad skal undervisning i faglige læsestrategier styrke?

- En aktiv læseindstilling**
- læseren skal kunne aktivere relevant baggrundsviden om tekstens emne og 'gå teksten i møde'.
- Følgeslutninger: cementen i læserens indre forestillingsbillede af tekstens indhold**
- læseren skal kunne drage følgeslutninger på basis af det læste og kombinere informationer på tværs af tekster.
- Metakognition: styring og regulering af læsningen**
- læseren skal kunne opstille relevante læseformål og styre og regulere udbyttet af sine læseaktiviteter.
- Genrekendskab**
- læseren skal kunne udnytte viden om fagtekstens særlige struktur (fx i valg af læsestrategi)

(Perfetti, 2005; Bråten, 2008; Elbro, 2008)

En aktiv læseindstilling

Læseren kan kunne aktivere relevant baggrundsviden om tekstens emne og 'gå teksten i møde'

Vanskabt fisk skaber storm i akvariet

Af Emrah Sütçü

Akvariefolk er normalt et stille folkefærd. De passer deres fisk og bevæger sig i en verden, hvor der sjældent sker det store. Men en lille fisk har formået at dele det stille folk og bringe deres sind i kog.

Fisken er den såkaldte **papegøjetilblinde** - en menneskeskabt fisk, som kan købes i mange akvariebutikker rundt om i landet. Fisken stammer fra Asien, hvor den efter al sandsynlighed er av-

let til fra økonomisk sjæmed. Det betyder, at fisken har fået et **tegnefilmagtigt udseende**, som til gengæld er gået ud over **dens forlighed**.

Fisken har nogle fysiske begrænsninger, som gør, at den ville gå til grunde med det samme, hvis den blev sluppet ud i naturen. Den er all for **støvet og deformet**, siger Lars Olsen, akvarietechniker ved Danmarks Akvarium.

En række af landets akvariehandlere har besluttet sig for at boykotte papegøjetilblinden, fordi der også er tvivl

om, hvordan den får sin kropsfarve. Nogle mener, at det sker gennem et kraftigt farvefoder, andre at fiskene bliver fanget én for én og sprøjtet med en kanyule. Det gælder blandt andet 'Flyvesken' i København, hvor ejer Henrik Malchau råder akvaristerne til 'at kigge på fisken, ryste på hovedet og lade være med at købe den'. Men det er utopi at skelne mellem naturlige og kunstige akvariefisk, mener andre akvariehandlere.

'Der er en lang tradition for at krybbe og skabe fisk-

siger De Nielsen, kædechef for Bonnie Dyrecenter.

Der findes ingen decideret lovgivning omkring fisks vilkår, og Dyrenes Beskyttelse mener, at fisk alt for længe har stået i skyggen af katte og hunde.

'Vi ved godt, vi har forsonet akvariefisken, og det er et område, vi vil tage mere fat på', siger Tom Bengtsson, dyreværnsinspektør i Dyrenes Beskyttelse.

emrah.sutcu@pol.dk

LØRDAGSLIV side 4-5

Følgeslutninger: cementen i læserens indre forestillingsbillede af tekstens indhold

Under læsningen danner læseren et indre forestillingsbillede af tekstens indhold, der løbende udbygges/justeres ved, at læseren drager følgeslutninger og kombinerer informationer på tværs af teksten.

Opslag i lokaltoget:

**Tag hensyn til dine medpassagerer.
Svin ikke sædet til med jord eller lignende.**

Banestyrelsen

Metakognition: styring og regulering af læsningen

Metakognition:

Bevidsthed om egen læsning og evnen til at styre og regulere eget læserearbejde

- Læseren skal kunne opstille et relevant læseformål og styre og regulere sin læsning efter dette.
- Læseren skal vurdere udbyttet af sine læseaktiviteter.

Fortabt i tekstjungen

Jeg har fundet en masse bøger om emnet og øh...?

Overstregningspennen tager magten

Jamen, det er jo vigtigt alt sammen!

Glemte – og ikke gemte

Jeg kan ikke huske, hvad jeg har læst!

Faglig læsning kræver genrekendskab

Læseren skal kunne udnytte viden om fagtekstens særlige struktur i valg af læseformål og læsestrategi

Teksttyper	Formål med teksttypen	Typiske træk ved forskellige teksttyper	Ordvalg og sætnings-struktur
Berettende tekster	At genfortælle begivenheder med det formål at informere eller underholde	<ul style="list-style-type: none"> • en indledning • en beretning om begivenhederne i kronologisk rækkefølge • en afslutning 	<ul style="list-style-type: none"> - Dativ - bindeord indikerer kronologisk rækkefølge - upersonligt sprog (man, de, folk) - få metaforer eller billedsprog
Beskrivende tekster	At beskrive hvordan noget er (indrettet)	<ul style="list-style-type: none"> • en indledning og en klassificering • en beskrivelse af fænomenerne: <ul style="list-style-type: none"> - deres karakteristika - dele og deres funktion - vaner/adfærd/funktioner 	<ul style="list-style-type: none"> - Skrevet i nutid - Ikke-kronologiske bindeord (fx mens, som om, ligesom) - grupper eller mængder - udsagnsord: er, har, gør, får
Forklarende tekster	At forklare processer i fx biologiske eller sociale fænomener	<ul style="list-style-type: none"> • et indledende udsagn, der introducerer emnet • en række logiske trin, der forklarer, hvordan eller hvorfor noget sker – dette fortsætter til forløbet er afsluttet, eller den endelige tilstand er udviklet 	<ul style="list-style-type: none"> - Skrevet i nutid - årsagsbindeord (fordi, på grund af) - grupper eller mængder - udsagnsord: er, har, gør, får
Instruerende tekster	At beskrive hvordan noget skal udføres gennem en række sekventielle trin	<ul style="list-style-type: none"> • et udsagn om hvad endemålet er • en liste med materialer/udstyr • en række trin for at nå målet • ofte en illustration eller et diagram 	<ul style="list-style-type: none"> - Skrevet i nutid/bydemåde - kronologisk rækkefølge - handleverb (fx kog, bregn, skriv)
Overtalende tekster	At være fortalere for bestemte synspunkter eller argumenter	<ul style="list-style-type: none"> • et indledende udsagn (budskabet) • argumenterne for • argumenter imod • opsummering og gentagelse af 'budskabet' 	<ul style="list-style-type: none"> - Skrevet i nutid - generelle formuleringer (man, folk) - logiske, snarere end kronologiske bindeord
Diskuterende tekster	At præsentere nogle argumenter eller synspunkter, før man når til en konklusion baseret på synspunkterne	<ul style="list-style-type: none"> • emnet (fx bør racisme straffes?) • argumenterne for og belæg for • argumenter imod og belæg for • anbefaling (opsummering og konklusion) 	<ul style="list-style-type: none"> - Skrevet i nutid - Almene udsagn - Logiske bindeord

Vandets vej

Planteer på landbruket mark har brug for god vand. Landmanden vælger god vand på sin mark, og planterne tager det godt vand. De har brug for vand, som vandet har plukket fra havet og der kommer ned, og det regner ned på jorden, som vandet kommer ned på jorden. De har vand i vandet. Når der er glim i et stykke tid, kommer vand og god vand ned til grundet. Grundet vand er vandet, som er alle i havet. Vandet i vandet er god for alle. Alge er små plante, der

lever i vand, og som er gode for fisk og andre dyr. På et tidspunkt kommer der så mange alger, at fisk og andre dyr ikke kan se dem. Alge er små plante, der lever i vand. De har brug for vand, som vandet har plukket fra havet og der kommer ned, og det regner ned på jorden, som vandet kommer ned på jorden. De har vand i vandet. Når der er glim i et stykke tid, kommer vand og god vand ned til grundet. Grundet vand er vandet, som er alle i havet. Vandet i vandet er god for alle. Alge er små plante, der

Forklarende tekst

Odder

Odder er en type af fisk, som lever i vand. De har brug for vand, som vandet har plukket fra havet og der kommer ned, og det regner ned på jorden, som vandet kommer ned på jorden. De har vand i vandet. Når der er glim i et stykke tid, kommer vand og god vand ned til grundet. Grundet vand er vandet, som er alle i havet. Vandet i vandet er god for alle. Alge er små plante, der

Odder er en type af fisk, som lever i vand. De har brug for vand, som vandet har plukket fra havet og der kommer ned, og det regner ned på jorden, som vandet kommer ned på jorden. De har vand i vandet. Når der er glim i et stykke tid, kommer vand og god vand ned til grundet. Grundet vand er vandet, som er alle i havet. Vandet i vandet er god for alle. Alge er små plante, der

Lange-Danne og lange-Danne, 1845 fra et bog

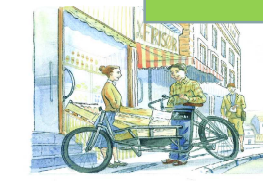
Næstved. Man kan se alle odder, som er små plante, der

Beskrivende tekst

Tekster indeholder strukturelementer, som 'byder sig til' for den opmærksomme (bevidste) læser.

Berettende tekst

„Der er ingen, som ikke er på vej...“
 „Du er da alligevel glad!“
 „Ja, jeg er glad.“
 „Hvad er det?“
 „Det er det, at jeg er glad.“
 „Hvad er det?“
 „Det er det, at jeg er glad.“

Diskuterende tekst

„Der er ingen, som ikke er på vej...“
 „Du er da alligevel glad!“
 „Ja, jeg er glad.“
 „Hvad er det?“
 „Det er det, at jeg er glad.“
 „Hvad er det?“
 „Det er det, at jeg er glad.“

Faglæreren – en nøgleperson i elevernes faglige læreprocesser

Læreren skal hjælpe eleverne med at udvikle bevidsthed om effektive strategier og nyttige redskaber i den faglige læsning

- **Faglæreren skal være en god rollemodel**
 Faglæreren må 'æde sin egen medicin' - selv bruge nyttige aktiviteter og redskaber i sin daglige undervisning
- **Direkte undervisning i relevante redskaber og strategier**
 Faglæreren skal undervise eksplicit i forskellige forståelsesstrategier (hvad, hvordan, hvorfor) og modellere brugen af dem i tekstarbejdet
- **Gradvis udvikling og beherskelse**
 Fra enkle arbejdsprocesser til mere komplekse.
- **'Giv eleven førerkasketten på'**
 Fra lærermodellering til elevernes selvstændige brug af strategien med lærerstøtte og vejledning (Vygotzky, 1978).

Giv eleven førerkasketten på!

Udvikling af gode faglige læsevaner

God faglig læseundervisning synliggør den nødvendige tænkning undervejs i læsningen. Effektive metoder og redskaber involverer et arbejde med centrale komponenter i tekstforståelse og udvikler elevens metakognitive bevidsthed:

- Bevidsthed om læsning som en aktiv meningsføgende proces
- et tænkearbejde
- Bevidsthed om relevante tekstforståelsesstrategier
(hvad, hvordan, hvorfor)
- Bevidsthed om nødvendige faser i den faglige læsning
- Bevidsthed om egen læring (styring og regulering af egen læsning)

Giv eleven førerkasketten på!

Udvikling af gode faglige læsevaner

1. 'Læselov'

Du må ikke gå i gang med at læse, før du har gjort din hjerne parat til at lære nyt!

2. 'Læselov'

Du skal vide, hvad du skal bruge teksten til, før du går i gang med at læse

3. 'Læselov'

Du må ikke springe ord og begreber over, du ikke forstår!

4. 'Læselov'

Du skal gøre tekstens viden til din egen!

Én - to - mange?

1. Gode læsere er bevidste om egen læring og bruger en række forskellige forståelsesstrategier.
2. Hvor mange forståelsesstrategier har eleverne brug for at lære?
3. Hvor mange forståelsesstrategier bør den enkelte elev bruge i sin faglige læsning?

(NRP; 2000; Peter Afflerbach, Michael Pressley, 1995)